

9. Круте піке: Apple втратила \$110 млрд капіталізації за два тижні [Електронний ресурс] // Forbs Україна. — 07.08.2015. — Режим доступу: \www/URL: <http://forbes.net.ua/ua/business/1399811-krute-pike-apple-vtrabila-110-mlrd-kapitalizaciyi-za-dva-tizhni>
10. How Should Labor Productivity Be Measured? [Electronic resource] // Federal reserve Bank of St. Louis. — 03.03.2015. — Available at: \www/URL: <https://www.stlouisfed.org/on-the-economy/2015/march/how-should-labor-productivity-be-measured>

ИССЛЕДОВАНИЕ ИННОВАЦИЙ КАК БЛАГ ГЛОБАЛЬНОЙ ПОТРЕБИТЕЛЬСКОЙ СИСТЕМЫ

В работе исследованы особенности позиционирования инноваций в системе глобального потребления. Проанализирован состав факторов, параметры и способы потребления благ в глобальной среде. Установлено, что потребление инноваций осуществляется в соответствии с потребительской полезностью, стоимостью и общественным восприятием. Определены направления обеспечения и критерии формирования инновационного развития экономики Украины в условиях евроинтеграции.

Ключевые слова: инновации, производственные инновации, потребительские инновации, восприятие инноваций, инновационные потребности, глобальная потребительская система.

Михайлишин Лілія Іванівна, кандидат економічних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри міжнародної економіки, маркетингу і менеджменту, Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту Тернопільського національного економічного університету, Україна, e-mail: Lilya-M@ukr.net.

Михайлишин Лилия Ивановна, кандидат экономических наук, доцент, и. о. заведующего кафедрой международной экономики, маркетинга и менеджмента, Ивано-Франковский учебно-научный институт менеджмента Тернопольского национального экономического университета, Украина.

Mykhailyshyn Lilya, Ivano-Frankivsk Educational and Scientific Institute of Management of Ternopil National Economic University, Ukraine, e-mail: Lilya-M@ukr.net

УДК 332.025.12:005.591.3 – 021.387:338.439.5
DOI: 10.15587/2312-8372.2016.66309

Кулаковська Т. А.

РОЗРОБКА КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО ТА СТІЙКОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРА

В статті розглянуті основні проблеми низької ефективності заходів державного регулювання розвитку агропродовольчого сектора України. Проаналізовано концептуальні підходи до підтримки розвитку агропродовольчого сектора. Визначені основні методологічні засади державного регулювання розвитку агропродовольчих ринків з урахуванням циклічності розвитку господарської системи та ланцюга створення доданої вартості кінцевого продукту.

Ключові слова: державне регулювання, агропродовольчий сектор, ланцюг створення доданої вартості, циклічність розвитку.

1. Вступ

Державне регулювання на агропродовольчому ринку слід розглядати як економічний вплив держави на сфери виробництва, переробки та реалізації сільсько-господарської продукції, сировини та продовольства. У ланцюгу виробництва вартості кінцевого продукту найбільш вразливою галуззю є сільське господарство. Це пов'язано з особливими умовами функціонування сільського господарства, серед яких природно-кліматичні умови і сезонність агровиробництва, нетривалий термін зберігання продуктів, недостатність обігових коштів, які «вимиваються» через тривалий диспаритет цін, застаріла техніко-технологічна база, несприятливі умови для інвестування сектора, неможливість самостійно без допомоги держави подолати кризові явища [1, 2]. У сучасних умовах економічного розвитку особливо актуальною стає проблема державного регулювання та

підтримки розвитку сільського господарства, оскільки воно є стратегічно значущою сферою соціально-економічного розвитку суспільства, яка визначає рівень життя населення і забезпечує продовольчу безпеку країни. Однак ефективність вирішення проблем сільського господарства відокремлено від проблем галузей, які приймають участь у ланцюгу створення доданої вартості, різко знижується. Тому важливо приділити увагу розробці комплексного та системного механізму розв'язання проблем агропродовольчої сфери.

2. Аналіз літературних даних та постановка проблеми

Науковці виділяють два методологічні підходи до регулювання розвитку агропродовольчого сектора: перший підхід відстоюють науковці-аграрники, які схиляються до думку про особливий підхід до державного

регулювання агропродовольчого сектора [3–7]; другий підхід — макроекономічний, концентрується на доцільності застосування державних регуляторних заходів, однакових для усіх сфер національного господарства з урахуванням циклічності розвитку економіки.

Науковці-аграрники обґрунтовують необхідність врахування особливих умов застосування заходів державного регулювання розвитку агропродовольчого сектора наявністю таких проблем: низька ефективність сільськогосподарського виробництва, недосконалість механізмів інвестиційного забезпечення; проблема деформації цінових пропорцій (диспаритет цін); нерациональне використання та відсутність ринку землі сільськогосподарського призначення; проблема забезпеченості основними виробничими засобами; недосконалість інфраструктури та механізмів регулювання кон'юнктури агропродовольчого ринку; деформація структури виробництва та загострення соціальних проблем в сільській місцевості. До причин, які зумовили критичний стан в аграрному секторі, М. А. Латинін відносить слабку ефективність державного регулювання через відсутність стратегії розвитку галузі, відсутність послідовної державної політики щодо підтримки розвитку аграрного сектора, безсистемність та некомплексність розв'язання завдань аграрної реформи, відсутність зваженої державної політики розвитку села та механізмів її реалізації [8].

Прихильники макроекономічної концепції державного регулювання розвитку агропродовольчого сектора економіки вважають, що низька ефективність державних заходів з підтримки розвитку агропродовольчого сектора, який має особливий статус у цих питаннях, свідчить про необхідність застосування інших методологічних підходів. Стало звичним вважати агропродовольчий сектор таким, що потребує постійної фінансової допомоги з боку держави. За період існування незалежної України відслідковується декілька періодів реформування агропродовольчого сектора: I етап — 1991–1994 р.р., II етап — 1995–1997 р.р., III етап — 1998–2008 р.р., IV етап — 2009–2011 р.р., V етап — 2012 р. по теперішній час [1, 2]. Однак, реформування не може тривати безкінечно. Кожний регуляторний захід має чітко визначену мету, завдання, терміни виконання, обґрунтовано визначену суму фінансових коштів для реалізації заходу, очікувані показники розвитку галузі та механізм контролю за виконанням поставлених завдань. Якщо реформи в галузі не дали своїх результатів, то об'єктивно постає питання їх доцільності, своєчасності та системності, необхідності переформатування загальної аграрної політики, переведення її з дотаційності за рахунок прямих заходів до непрямого регулювання за рахунок узгодженої та збалансованої дії податкових, кредитних, цінових та інших важелів впливу. Отже, сьогодні слід сфокусувати увагу на розробці стратегії розвитку агропродовольчого сектора з урахуванням фактору циклічності розвитку економічної системи та досягнення не поточних, а довгострокових цілей. Для досягнення стратегічних цілей, пов'язаних з забезпеченням продовольчої безпеки держави, важливим залишається розв'язання проблеми оптимізації державних заходів по всьому ланцюгу створення доданої вартості. Ізольований розгляд проблем розвитку сільського господарства та їх вирішення без врахування проблем, які виникають у переробній та харчовій промисловості, не сприяють досягненню загальної мети — забезпечення продовольчої безпеки держави.

3. Об'єкт, мета та задачі дослідження

Об'єктом наукового дослідження є державні регуляторні заходи з підтримки розвитку агропродовольчого сектора України.

Мета полягає у розробці концептуальних засад державного регулювання збалансованого та стійкого розвитку агропродовольчих ринків.

Завданнями дослідження є визначення причин низької ефективності реалізації державних регуляторних заходів у агропродовольчій сфері та визначення основних засад державного регулювання збалансованого та стійкого розвитку агропродовольчих ринків.

4. Матеріали та методи дослідження ефективності застосування регуляторних заходів в агропродовольчій сфері

Висновки про ефективність застосування регуляторних заходів в агропродовольчій сфері вироблені на основі методики, розробленої Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) для вимірювання фінансової вартості урядових трансфертів у сільське господарство країн-членів організації з метою порівняння інтервенцій, які здійснюють держави задля досягнення цілей їх аграрних політик [9]. Ця методика використовується також для країн, що не є членами ОЕСР, з метою оцінки ефективності впровадженої аграрної політики та порівняння її результатів з провідними країнами світу.

Методика оцінки державної підтримки аграрного сектора базується на оцінці підтримки виробників сільськогосподарської продукції, споживачів сільськогосподарської продукції та загальних послуг для сільського господарства.

Узагальнюючим показником у методиці є показник сукупної підтримки агропродовольчої сфери. Оцінка підтримки сільськогосподарських товаровиробників здійснюється за допомогою комплексного показника підтримки сільгоспвиробників, який враховує наслідки впровадження як прямих (державна субсидія сільгоспвиробникам), так і непрямих (підтримка ринкових цін) регуляторних заходів.

Показником впливу державних заходів, спрямованих на підтримку аграрної сфери на умовах споживання сільгосппродукції, є показник підтримки споживачів. Він характеризує річну вартість сукупних трансфертів споживачам сільськогосподарської продукції, які є наслідком державної політики підтримки сільського господарства.

Методика ОЕСР враховує також опосередкований вплив на сільське господарство через державну підтримку аграрної інфраструктури (загальних послуг для сільського господарства).

Річна вартість сукупних державних трансфертів на фінансування досліджень та розробок, аграрної освіти, інспекційних послуг, інфраструктури, маркетингу та просування продукції на ринку, утримання державних установ та інших загальних послуг враховується через показник оцінки підтримки загальних послуг.

Методика оцінки підтримки виробників сільського господарської продукції дозволяє здійснювати оцінку ефективності державних заходів в агропродовольчій сфері країни у динаміці та порівнювати результати розрахунків з показниками інших країн. Це дозволяє оптимізувати бюджетні витрати на розвиток агропродовольчого сектора та удосконалити заходи аграрної політики країни.

5. Результати дослідження ефективності застосування регуляторних заходів в агропродовольчій сфері та розробка концептуальних засад аграрної політики країни

Дослідження заходів державного регулювання на агропродовольчих ринках, впроваджуваних у період з 1995 по 2013 р.р., показав [10, 11], що два механізми підтримки сільгоспвиробників (підтримка ринкової ціни та бюджетні виплати) зовсім не узгоджені між собою. Підтримка ринкових цін здійснюється за рахунок непрямих заходів (податкової, цінової політики тощо). В ті роки, коли підтримка ринкової ціни відбувалася саме непрямыми заходами, здійснювалися значні виплати з бюджету, що посилювало (а не стримувало) розвиток. В ті ж роки, коли підтримка ринкової ціни мала негативне значення, держава або зовсім не компенсувала втрати виробників, або здійснювала їх не в достатньому обсязі. У середньому ціни виробників знаходились нижче рівня світових цін, але диспропорції в захисті цін по різних групах товарів значні.

Державна підтримка виробників здійснювалась, головним чином, за рахунок споживачів. При цьому споживачі оподатковувалися в більшій мірі, ніж підтримувалися виробники, що говорить про існування громадських втрат.

Значно позначилося на рівні державної підтримки аграрного сектора економіки України вступ до СОТ: відбулося значне скорочення витрат по більшості напрямів підтримки, за деякими напрямами взагалі припинено фінансування.

Ефективність впроваджуваних заходів державної підтримки сільськогосподарських виробників залишається низькою. Дослідження показали відсутність будь-якої системності у підтримці розвитку агропродовольчого сектора, хаотичне фінансування, головним чином, під забезпечення сьогоденних потреб, та недофінансування за більшістю запланованих програм.

Проведені дослідження наочно висвітлюють головні вади української аграрної політики: безсистемність і відсутність стабільності. Саме це не дозволяє державі досягти бажаного ефекту в підтримці галузі. Крім цього, вітчизняна практика підтримки споживачів за рахунок виробників не відповідає світовим тенденціям, і стала однією з причин занепаду аграрного сектора України.

В сучасних умовах головна проблема полягає не стільки у площині сум виділених коштів і напрямів їх використання, скільки у безконтрольності їх використання та хабарництві при їх отриманні.

Все це вимагає застосування нових підходів у регулюванні розвитку агропродовольчого сектора України.

При розробці нової концепції слід враховувати той факт, що СОТ вимагає скорочення сум, які виділяються з бюджету на підтримку розвитку аграрного сектора, особливо тих заходів, які здійснюють спотворюючий вплив на торгівлю. Сучасні тенденції аграрної політики ЄС знаходяться у площині напрямів розвитку аграрної інфраструктури, сільських територій, розвитку органічного виробництва та ін., що не є для України першочерговим, пріоритетним напрямом.

Враховання факторів зовнішнього економічного середовища та сучасного стану аграрного сектора вимагає розробки зваженої агропродовольчої політики і відповідних заходів державного регулювання.

Нова концепція державного регулювання, на думку автора статті, потребує дотримання певних принципів [11]:

1. Державне регулювання має відбуватися за ланцюгом створення вартості, починаючи з аграрного сектора (сільського господарства — ланки, яка забезпечує сировиною переробників та виробників харчової продукції) і закінчуючи споживачами (через механізми стимулювання споживчого попиту). Безумовним є той факт, що рівень підтримки кожної ланки ланцюга створення вартості має бути зваженим з їх конкретними потребами та проблемами. Мають бути визначені у ланцюгу найуразливіші точки, які потребують особливого втручання з боку держави.

2. Застосування інструментів державного регулювання має бути диференційованим у залежності від стану економіки країни (пожвавлення, підйом, спад, депресія). Мають бути чітко визначені передумови використання інструментів державного регулювання та їх комбінація з метою отримання найбільшого ефекту в певні періоди розвитку.

3. Інструменти державного регулювання мають бути узгоджені між собою: цінові, митні, податкові, бюджетні, кредитні тощо. Кожний інструмент державного регулювання має свою мету та точку реалізації. Так, дія певних цінових інструментів в поєднанні з податковими може або посилити ефект (синергія), або його нівелювати взагалі. Слід також враховувати той факт, що дія певних інструментів спрямована на стимулювання споживчого попиту, а інших — на стимулювання виробників. Не слід допускати дії такої комбінації інструментів державного регулювання, яка може перекласти тягар підтримки розвитку галузі в більшій ступені на споживачів (одночасно через підвищення податкового навантаження та підвищення цін на кінцеві споживчі продукти).

4. Регулювання має враховувати всі обмеження зовнішнього економічного середовища (вимоги світових організацій тощо). Україна як член світової організації торгівлі має дотримуватися певних правил ведення зовнішньої торгівлі. Це стосується, головним чином, встановлених квот на експорт та імпорт сировини та товарів, митні збори тощо. Крім того, з метою усунення «спотворюючого» впливу на обсяги міжнародної торгівлі для країн членів СОТ встановлені певні обмеження у обсягах державної підтримки аграрного сектора (в межах програм «жовтого кошика»).

6. Обговорення результатів подальшого удосконалення державної аграрної політики країни

Дискусійними залишаються питання узгодженості застосування програмно-цілевих заходів державного регулювання та підтримки розвитку агропродовольчої сфери з прямими та непрямыми заходами, оскільки перші не враховують сучасний стан (етап) розвитку господарської системи (а більше відповідають періодам реформування, розтягнутим у певному часовому проміжку), а другі — безпосередньо застосовуються у відповідності до економічного стану країни.

Поліпшення стану агропродовольчої сфери безпосередньо пов'язане з реалізацією заходів з вдосконалення форм підтримки, механізмів розподілу та освоєння ресурсів бюджетного фінансування, продуманої стратегії розвитку

агропродовольчого сектора. Основним заходом у цьому напрямі є посилення регулюючої функції держави та законодавче гарантування ряду принципів для бюджетної підтримки: стійкості; адресності; гарантованості; рівнодоступності; відповідності міжнародним зобов'язанням.

Механізм підтримки повинен поєднувати в собі різні форми її забезпечення — пряму (субсидування), непряму (пільгове оподаткування тощо) й опосередковану (прямо не пов'язану з аграрним виробництвом) державну підтримку аграрних товаровиробників. Гармонійне поєднання цих форм підтримки надає механізму додаткову стійкість та ефективність. При певних умовах їх взаємодія може викликати і синергетичний ефект.

Ізольований розгляд проблем розвитку сільського господарства та їх вирішення без урахування проблем, які виникають у переробній та харчовій промисловості не сприяють підвищенню конкурентоспроможності національного сільгоспвиробництва та забезпеченню продовольчої безпеки країни. Розробка стратегії розвитку агропродовольчої сфери має враховувати фактор циклічності розвитку економічної системи, орієнтуватися на досягнення не поточних, а довгострокових цілей. Для вирішення стратегічних завдань, пов'язаних з забезпеченням продовольчої безпеки держави, важливим залишається розв'язання проблеми оптимізації державних заходів по всьому ланцюгу створення доданої вартості.

7. Висновки

В результаті проведених досліджень було встановлено, що головними вадами державного регулювання розвитку агропродовольчого сектора України є, по-перше, відсутність системності у застосуванні відповідних важелів державного регулювання; по-друге, відсутність комплексності у напрямку підтримки розвитку агропродовольчого сектора (сільгоспвиробників, переробників та споживачів); по-третє, відсутність узгодженості дій держави з підтримки та регулювання розвитку агропродовольчого сектора з періодами розвитку економіки; по-четверте, корупція і хабарництво в органах надання та розподілу державних коштів, які спрямовуються на підтримку сільгоспвиробників тощо.

Всі виявлені недоліки та вади аграрної політики, яка здійснювалася протягом всіх років незалежності України, дозволила виробити нові концептуальні підходи до державної політики з регулювання та підтримки розвитку агропродовольчого сектора України. Серед найбільш вагомих засад державної аграрної політики виділено такі:

1) слід відійти від застосування регуляторних заходів безпосередньо по відношенню до агропродовольчого сектору до заходів, які спрямовуються на координацію дій на агропродовольчому ринку, враховуючи весь ланцюг створення доданої вартості кінцевого продукту;

2) слід відійти від застарілої системи державної, неконтрольованої підтримки аграрного сектора, обґрунтованої специфічними особливостями сільського господарства, до загальних принципів регулювання розвитку економіки (в тому числі агропродовольчої сфери) з урахуванням циклічного механізму розвитку господарської системи;

3) слід узгоджувати та враховувати вплив важелів державного регулювання розвитку агропродовольчої сфери (податкові, цінові, митні тощо) між собою та відстежувати збалансованість навантаження у питан-

нях підтримки розвитку агропродовольчої сфері між державою та споживачами кінцевої продукції.

Література

1. Саблук, П. Т. Особливості аграрної реформи в Україні [Текст] / П. Т. Саблук. — К.: ЗАТ «Нічлава», 1997. — 304 с.
2. Гайдуцький, П. І. Аграрна реформа в Україні [Текст]: монографія / П. І. Гайдуцький, П. Т. Саблук, Ю. О. Лупенко та ін.; за ред. П. І. Гайдуцького. — К.: ННЦ ІАЕ, 2005. — 424 с.
3. Міщенко, Д. А. Механізми державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки України: теорія та методологія [Текст]: монографія / Д. А. Міщенко. — Дніпропетровськ: Дніпропетровська державна фінансова академія, 2014. — 308 с.
4. Могильний, О. М. Державне регулювання аграрного виробництва в період трансформації економіки [Текст] / О. М. Могильний. — К.: ІАЕ УААН, 2002. — 430 с.
5. Олійник, Т. І. Державна підтримка аграрного сектору економіки України [Текст] / Т. І. Олійник // Економіка АПК. — № 7. — 2009. — С. 80–86.
6. Пасхавер, Б. Й. Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку [Текст] / Б. Й. Пасхавер, О. В. Шубравська, Л. В. Молдаван та ін.; за ред. Б. Й. Пасхавера. — К.: Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2009. — 432 с.
7. Присяжнюк, М. В. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) [Текст] / М. В. Присяжнюк, М. В. Зубець, П. Т. Саблук та ін. — К.: Інститут аграрної економіки, 2011. — 1008 с.
8. Латинін, М. А. Аграрний сектор економіки України і механізм державного регулювання [Текст]: монографія / М. А. Латинін. — Х.: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2006. — 320 с.
9. Producer and Consumer Support Estimates database [Electronic resource] // Organisation for Economic Co-operation and Development. — 18.08.2013. — Available at: \www/URL: <http://www.oecd.org/countries/ukraine/producerandconsumersupportestimatesdatabase.htm>
10. Кулаковська, Т. А. Дослідження узгодженості та системності у запровадженні регуляторних заходів в аграрній сфері України [Текст] / Т. А. Кулаковська // ScienceRise. — 2015. — № 8/1(13). — С. 58–66. doi:10.15587/2313-8416.2015.48399
11. Павлов, О. І. Соціо-еколого-економічний розвиток агропродовольчої сфери України в сучасних умовах: проблеми та шляхи їх розв'язання [Текст]: монографія / О. І. Павлов, К. Б. Козак, Д. Ф. Крисанов та ін.; за ред. О. І. Павлова. — Одеса: Астропринт, 2015. — 512 с.

РАЗРАБОТКА КОНЦЕПТУАЛЬНЫХ ОСНОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ СБАЛАНСИРОВАННОГО И УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ АГРОПРОДОВОЛЬСТВЕННОГО СЕКТОРА

В статье рассмотрены основные проблемы низкой эффективности мер государственного регулирования, развития агропродовольственного сектора Украины. Проанализированы концептуальные подходы к поддержке развития агропродовольственного сектора. Определены основные методологические основы государственного регулирования развития агропродовольственных рынков с учетом цикличности развития хозяйственной системы и цепочки создания добавленной стоимости конечного продукта.

Ключевые слова: государственное регулирование, агропродовольственный сектор, цепочка создания добавленной стоимости, цикличность развития.

Кулаковська Тетяна Анатоліївна, кандидат економічних наук, доцент, кафедра економіки промисловості, Одеська національна академія харчових технологій, Україна, e-mail: Tatyana_Kula@mail.ru.

Кулаковская Татьяна Анатольевна, кандидат экономических наук, доцент, кафедра экономики промышленности, Одесская национальная академия пищевых технологий, Украина.

Kulakovska Tetiana, Odessa National Academy of Food Technologies, Ukraine, e-mail: Tatyana_Kula@mail.ru